

Osmanlı Donanması (1572-1923)

Daniel Panzac Çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat

Kültür Yayınları, İstanbul: 2018, 600 Sayfa, ISBN: 978-605-2955-67-3.

Münevver YILDIRIM*

Akdeniz’de Osmanlı-Fransız denizcilik tarihine dair yaptığı çalışmaları ile tanınan Daniel Panzac, Osmanlı topraklarında veba salgınları ile ilgili yazdığı ve ilk kez 1985 yılında basılan *Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba (1700-1850)* isimli eseri ile bu alanda önemli bir yere sahip olmuştur. Daniel Panzac’ın tanıtımını yapacağım *Osmanlı Donanması* isimli eseri ise kendisinin uzun yıllar boyunca Osmanlı denizciliği üzerine yaptığı çalışmaların bir sonucudur. 600 sayfa olan eser bugün McMaster Üniversitesi’nde bulunan ünlü askeri tarihçi Virginia H. Aksan’ın sunuşu ile başlamaktadır. Sunuşun ardından kitabın editörü Emin Yener tarafından yazılmış olan Editör Notu, Önsöz, Haritalar ve Giriş kısmından sonra 11 ana bölüm yer almakta ve bu ana bölümleri Sonsöz, Notlar, Kaynakça ve Dizin takip etmektedir.

Virginia H. Aksan, kitabın sunuş kısmında, kitabın yazarı Daniel Panzac’ın Akdeniz Tarihi Araştırmaları alanı için sahip olduğu önemden bahsetmiştir. Yine Aksan, Daniel Panzac’ın ele aldığımız Osmanlı Donanması isimli eserinin, Osmanlı Tarihi literatürü için çok önemli bir katkı olduğunu vurgularken aynı

* Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Anabilim Dalı öğrencisi, emunevveryildirim@gmail.com

zamanda eserin içeriğine ve yazarın vurgulamak istediği noktalara dikkat çekmiştir. Bu noktaların başında Panzac'ın eserini 1571 yılı yani Osmanlı deniz gücünün düşüşe geçişi olarak kabul gören İnebahtı Muharebesi ile başlatması gelmektedir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde de belirttiği gibi Panzac, İnebahtı Muharebesi sonrasında, Osmanlıların kendi dayanıklılığını ve esnekliğini teşhis edebildiğini düşünmektedir. Aksan'ın dikkat çektiği diğer nokta ise, Panzac'ın eserini kaleme alırken erişebilirliğinin yeterli olmamasından dolayı Osmanlı arşivlerine başvurmamasıdır. Aksan'a göre, Panzac'ın eseri Osmanlı arşivlerine dayalı çalışmaların artması ile hem giderek desteklenmiş hem de bazı yönleriyle eleştirilmiştir ancak yine de bu eserin, Osmanlı donanma teşkilatı, yapısı ve kendi kendini yenileme kabiliyetine dair temel savına zarar gelmemiştir ve ileride gelmesi de mümkün olmayacaktır.

Kitabın editörü tarafından, Aksan'ın sunuş kısmının ardından eklenen *Editör Notu* bölümünde, eserin yayımlanmasından sonra geçen süreçte Osmanlı arşivleri ve Rusya başta olmak üzere yabancı arşivlerdeki yeni bilgilerin ortaya çıkmasının, eserin bazı noktalarında düzeltmeler ve güncellemeler yapılması gerektirdiği ve bu nedenle Panzac tarafından teyit edilmiş bütün tahsislerin *editörün notu* biçiminde dipnot olarak yerleştirilmiş olduğu vurgulanmıştır. Eserin Önsözünde yazar Daniel Panzac, 14. yüzyılın ortasından itibaren ele alarak 1571 yılındaki İnebahtı Muharebesi'ne kadar olan süreçte Osmanlı deniz gücünün yükselişinden ve Akdeniz'deki başarılarından bahsetmiştir. İnebahtı/Lepanto Muharebesinden bahsettikten sonra ise Osmanlı'nın deniz tutkusunun 1580 yılına doğru nispeten söndüğünü fakat Osmanlı deniz kuvvetleri için yeni bir devrin başladığını da vurgulamıştır.

Eserin I. bölümünde 1571-1574 yılları arasındaki süreci ele alan yazar, İnebahtı sonrasında donanmanın yeniden inşasını anlatmıştır. Bu süreci anlatırken Sadrazam ile Kaptanı Derya'nın rollerine değinmiş ve donanmada mevcut olan gemilerden bahsetmiş ve 1574 yılında Tunus'un yeniden fethi ile birinci bölümü bitirmiştir. *Tunus'un Yeniden Fethinden Girit Seferine: Kişiler ve Kurumlar* adlı II. Bölüm, dönemin gemi türlerini, gemi mürettebatını, Osmanlı deniz ticaretini ve Mağrib Korsanlarını içermektedir. III. bölümde ise yazar, Girit Kuşatmasına kadar olan süreçte Akdeniz'deki korsanlardan bahsettikten sonra, aksak bir Osmanlı hakimiyeti olduğunu düşündüğü Karadeniz'e de değinmiştir. Eserin *Ege Denizi Hâkimiyeti ve Osmanlı Donanmasında Dönüşüm, 1645-1701* isimli IV. bölümünde Panzac, Girit Savaşı'nı anlattıktan sonra nihayet donanmanın dönüşümünü ele almış ve kadırgadan kalyona geçişte Mora Seferi'ni de örnek göstererek Osmanlı'nın diğer devletlere nazaran yelkenli gemi inşasına daha geç bir dönemde başlamış olmasına rağmen başarılı bir dönüşüm gerçekleştirdiğine dikkat çekmiştir. Kitabın V. bölümünde 1701 yılından 1774 yılına kadar olan süreci değerlendiren yazar, bu süreçte Osmanlı'nın yeniden kazanılmış fakat kırılğan bir hakimiyeti olduğunu dile getirmiştir ki bu tezini de 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi ve Çeşme Faciası ile desteklemiştir.

VI. bölümde, Nizam-ı Cedid ve donanmanın yeniden inşasını kaleme almış, VII. Bölümde, İmparatorluğun bütünlüğünün girdiği tehlikeden bahsetmiştir. Panzac, VIII. bölümde Tanzimat devrinde Osmanlı donanmasının yaşadığı büyük değişimi yani kalyondan büyük tonajlı zırhlı gemilere geçiş sürecini ele almış ve 1853-1856 Kırım Harbi ile ardından kurulan yeni zırhlı Osmanlı donanmasını anlatmıştır. Yine

bu bölümde Osmanlı'da gerçekleşen reformlardan bahsetmiş ve İngiliz bahriye sisteminin Osmanlı bahriyesine uygulanışına dikkat çektikten sonra, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne de değinerek sekizinci bölümü bitirmiştir.

Kitabın II. *Abdülhamid Devri Donanması: Ulusal Girişim (1878-1897)* isimli IX. bölümünde yazar, Sultan Abdülaziz döneminde devleti mali sıkıntıya sokarak inşa edilmiş donanmanın, II. Abdülhamid döneminde Haliç'e demirlenmesi hususunu değerlendirmiştir. Bu değerlendirmesinde; II. Abdülhamid döneminde donanmaya ayrılan bütçe önceki döneme göre daha kısıtlı olsa da bu durumun devletin içinde bulunduğu mali zorluklarla ilgili olduğunu öne sürmüştür. Aynı zamanda Abdülaziz döneminde inşa edilen donanmanın iyi düşünülmemiş, askeri ve diplomatik bir hedef gözetilmeden salt bir güç gösterisi yapma arzusuna dayandığını, II. Abdülhamid döneminde ise şartlara uyum sağlayarak ve devletin mali durumunu gözden kaçırmadan, devletlerarası alana müdahale etme iradesinin açığa çıktığını söylemiştir. Ayrıca yine bu bölümde, bahsi geçen dönemin bahriye ile ilgili en önemli gelişmelerinden biri olan Jeune Ekolünü anlatmıştır.

Dolayısıyla yazar, bu bölümü takip eden X. bölümde torpidobotlar ile olan mücadeleden ve ardından ortaya çıkan Hafif Kruvazör, Dretnot ve Denizaltı gibi yeni savaş gemilerinden bahsetmiştir. 1898-1914 arasındaki süreci ele aldığı bu bölümü Balkan Savaşları ile bitiren Panzac, XI. bölümde Birinci Cihan Harbi sürecindeki Osmanlı Donanmasını ele almıştır. Sonuç kısmında ise Daniel Panzac, eseri kaleme alırken niyetinin; Osmanlı donanmasının üç buçuk asır boyunca geçirdiği evrimi kronolojik olarak incelemek olduğunu belirtmiştir. Bu noktada Osmanlı donanmasının evrimini iki safhaya ayırmıştır. 1572-1718 tarihleri arasındaki dönemin birinci safhayı oluşturduğunu ve bundan sonraki yarım asırda çoğu kez küçümseniyor olsa dahi Osmanlı'nın Akdeniz'de barış dönemi (Pax Ottomana) yarattığını söylemiştir. İkinci safhayı ise 1770 yılı itibariyle Çeşme faciasının ardından donanmada yelkenli gemilere geçiş yaşanması ile başlatmıştır. Bununla beraber Osmanlı donanmasının başlıca görevinin payitahtın müdafaasında öncü karakolluk olduğunu; Çeşme, Navarin ve Sinop muharebelerini bir de bu gözle değerlendirmek gerektiğini ve çelişkili gibi görünse de bu açıdan Osmanlı donanmasının görevini asırlar boyu yerine getirdiğini ileri sürmüştür.

Yazarın, eseri kaleme aldığı dönemde erişim imkânının kısıtlı olması sebebiyle Osmanlı arşivlerinden yeterince faydalanamadığını ve eserde bundan kaynaklı eksiklikler olduğunu söylemiştir. Bu eksikliklere rağmen sunuş kısmında Virginia Aksan'ın da belirttiği üzerine bu eserin, Osmanlı donanma teşkilatı, yapısı ve "*kendi kendini yenileme kabiliyetine*" dair temel savına zarar gelmediğinden dolayı bu eser Osmanlı Denizcilik Tarihi alanı için oldukça önemlidir.